PROGRÉS I MEMÒRIA

Jörg Zimmer

El tractat acadèmic sobre "diferenciació en el concepte de progrés" (GA 13 118 ss) és significatiu perquè, per una banda, representa una teoria de la història que es concentra en allò que s'ha omès, oblidat o extraviat en el procés històric, i per tant problematitza com Benjamin el concepte linear-teleològic de la història, però per altra banda, conté una discussió inevitable per a la reconstrucció de la teoria de la memòria. Una reflexió sobre la memòria no pot prescindir d'un aclariment sobre la seva interpretació del temps.

La teoria del progrés té com a pressupòsit la teoria de Bloch sobre la no-simultaneïtat del desenvolupament històric, i és desenvolupada a "Herència d'aquests temps". La intenció de Bloch en aquest text és heretar les formes culturals de la burgesia tardana i fer-les eficaces contra l'apropiació feixista. Això es fa a través d'un procediment de "montage" que uneix com en un collage els fenòmens culturals de la proto-història del feixisme "l'estranya mescla d'albada i crepuscle dels anys vint" (GA 4, 17), i es pregunta per la seva influència. El teorema de la no-simultaneïtat intenta –així com més endavant el Tractat sobre el concepte de progrés- comprendre la dialèctica de continuïtat i ruptura en el procés històric, i per tant concebre en categories la influència del passat en el present. Amb això aquesta teoria està en condicions de donar resposta filosòfica a la pregunta central de tota memòria, que en el present hi ha impuls i causa per a actualitzar el passat històric**.** La teoria de la no-simultaneïtat du a la consciència que la ruptura amb el passat inherent al progrés històric no és completa, que formes rudimentàries d'existència més antigues passen a través d'aquesta ruptura en continuïtat discontínua, i de sobte es converteixen en contradiccions en un present que els és estrany. Des de la perspectiva de la no-simultaneïtat, la memòria històrica significa rastrejar aquestes restes, aquests fragments de passat, que són presents de forma immediata en el present, i dur-los conscientment al present assumint com a herència el seu potencial utòpic. L'herència esdevé record en allò no realitzat tant del present com del passat.

La tradició històrica, no pot, per dir-ho amb Nietzsche, deixar de banda el passat com a mera antigalla, el llibre de la història no es pot tancar. El passat objectivament influent en el present ha de ser detectat en la seva mediació concreta en la situació històrica actual, "l'ara en moviment" ha de ser "ampliat" (GA 4, 122) Bloch intenta aconseguir aquesta ampliació del concepte del present en les seves formes històriques actuals. El present apareix aleshores com un espai de reacció més complex d'oposicions socials simultànies i no-simultànies. S'hi val, per tant, a guardar a casa "els elements utòpics i subversius , la matèria enfonsada d'allò que encara no ha passat" (*íbid*.). Fins i tot un concepte més formal, lineal de progrés , que es senti capaç d'haver superat el passat, esdevé cec contra la seva influència i restringeix el present a les seves formes fenomèniques simultànies, és a dir, a allò que genuïnament s'ha produït en la formació social que perdura. Bloch vincula l'exigència de record d'allò oblidat i extraviat en la tradició històrica amb la crítica al pensament de l'enteniment abstracte i la destrucció de la tradició en la modernitat capitalista: "car visiblement, en el capitalisme i la seva dialèctica la totalitat dels desenvolupaments primerencs encara no ha estat superada" (GA 4, 124). L'ara "estèril" (GA 4, 106) de la realitat capitalista hauria de ser criticat,

en tant que s'exigeix la realització d'una evolució interrompuda, a través de l'elaboració dels moments del passat, que encara no han pogut ser destruïts per la modernitat capitalista, és a dir, a través de la memòria.

Per dialèctica, Bloch entén una dialèctica pluritemporal i pluriespacial, que s'interessa no només en el moviment lineal de la història sinó sobretot en la mediació de processos històrics heterogenis en el present que transcorren en ella. Es tracta més aviat de les formes històriques que conviuen, més que de les que estan en oposició, és a dir, de trencar amb la idea que allò històricament més recent és *ab ovo* i *a priori*, millor. Bloch desenvoluparà aquesta idea en el tractat sobre el progrés. Com que en aquesta dialèctica es nega el concepte de temps cronomètric-lineal i la concepció, a ell associada, de la història com a cadena d'esdeveniments, i el temps apareix en els seus continguts, l'espai del present s'omple amb continguts heterogenis de temps diferents. La tasca de la dialèctica és rendir la mediació filosòfica d'aquests temps-espais que coexisteixen de forma calidoscòpica en el temps present, això és: de fer conscient el nucli actual dels continguts passats. No es tracta doncs, com aclareix Bloch fent referència al concepte hegelià de memòria (GA 4, 125), del context global tancat de la història, sinó d'elevar a la consciència del temps present, el "regne incomplet del passat" (GA 4, 126) allà on es revela la seva virulència concreta en el present. Així, el mètode la dialèctica és el "muntatge" filosòfic com a context global produït, interromput i obert, de passat i present.

Bloch no pretén, fonamentalment, criticar la idea de progrés, sinó de salvar-la a través de la reflexió sobre les seves apories. Això es fa en el record, recuperar "les pèrdues en el progrés" (GA 13, 118) "però sempre era molt clar que fins i tot un progrés assolit, no ho era necessàriament per sempre. Hi ha alguna cosa que es pot extraviar..." (*íbid*). Bloch donarà espai a allò històricament perdut en el desenvolupament, ho durà a la memòria en el procés del progrés. Es tracta per tant d'esbrinar els passos enrere implícits en el progrés del procés històric. El concepte de progrés, al qual aquí s'incorporaran correccions de diferenciació, es remunta a la idea històrica universal de la il·lustració, a conseqüència de la qual es realitzà el perfeccionament constant de la humanitat. A França es vincula al nom de Condorcet, i a Alemanya al de Herder.

És el concepte de temps lineal el que constitueix el pensament de l'automatisme del progrés. La sèrie temporal buida converteix la història en una successió d'esdeveniments, el passat històric com a conseqüència de la restricció a la mera contigüitat, és tractat en definitiva com a "allò que ha estat", com a allò que ja ha passat. En aquest "ja passat" formal els continguts històrics són copsats necessàriament com a tancats, en ells ja no hi ha cap impuls vers el present.

Així, la idea de progrés "fetitxista" a la continuïtat del temps (GA 13, 120), és el nexe entre la comprensió del temps buida i cronomètrica i el concepte de progrés lineal, al qual Bloch adreça la seva crítica del progrés. Només en un passat que no s'adequa a una conclusivitat temporal-formal, sinó que conté en si mateix potències encara no realitzades, es pot desplegar una "història posterior", és a dir, elevar-se no simultàniament en l'ara. Si la tradició cultural estigués vinculada temporalment als nexes socials de la seva constitució, aleshores no hi hauria història de la recepció de figures culturals, l'actualitat d'aquesta consciència passada s'oblidaria i es perdria en el procés, seria esborrada de la consciència del present. La cultura és absolutament no-simultània, conté formes no passades i encara no esdevingudes, i les condicions de la

possibilitat del seu coneixement les produeix el mateix procés històric. Així neix una dialèctica de passat i present que ha de deixar de banda necessàriament la comprensió formal del temps que desvincula el temps dels seus continguts, en els quals precisament es manifesta i es deixa copsar.

Per a poder comprendre històricament aquesta **"**polifonia**"** naixent, el desenvolupament interromput que pot convertir-se novament en present, Bloch descompon el concepte lineal del temps històric en un trenat de moments temporals plens de contingut social, en un *multiversum* de formes històriques en el present.

Del que es tracta, per a Bloch, és d'una mena d' "escreix d'espai en la línia temporal històrica" enfront de la jerarquització d'èpoques històriques (GA 13, 128), és a dir, d'una no-simultaneïtat com a convivència i integració de diferents temps històrics en l'espai del present. Es tracta doncs, d'omplir metòdicament el temps i els entrellaçaments temporals, d'una amplitud d'espai en el curs representat de la història. (*íbid*). Per tal de fer lloc en el present a formes de ser ja passades, Bloch completa el concepte de temps cronomètric amb un concepte elàstic de temps, el temps homogeni i buit amb una estructura temporal heterogènia, farcida d'història social. L'ahir perdura en l'avui.

La formulació d'una estructura elàstica, és a dir, amb contingut històric-social, representa una crítica a la unilateralitat del concepte de temps de la modernitat. El càlcul temporal racional, el temps mesurable i orientat linealment a un fi, sotmet les relacions socials i identifica el continu del temps amb el progrés. Aquest és el desenvolupament del càlcul temporal racional que es du a terme en la modernitat., Contra el concepte de temps horari, mètricament uniforme, i també contra la reducció del temps a la vivència temporal subjectiva, Bloch formula una teoria del temps històric, que vincula novament el temps als seus contingut socials: "el temps només és a través d'allò que hi passa, i només allà on quelcom passa" (GA 13, 129). A *Experimentum Mundi*, Bloch va precisar en categories que els continguts, que constitueixen el temps, tenen, per raó del seu desenvolupament, un temps peculiar específic: "tot allò vivent té el seu propi temps a mesura de la seva vida, que roman per sota del temps horari uniforme, o que l'avança..." (GA 15, 104). Sotmetre aquest temps propi, peculiar, a un càlcul temporal normalitzat, significa interrompre l'especificitat dels seus desenvolupaments. En comptes d'això, cal deixar a aquests desenvolupaments la seva mesura temporal qualitativa. En resum, el temps no és mai un esquema abstracte del canvi, sinó el seu àmbit de trajectòries concret i elàstic, que es modifica a si mateix en funció d'aquests canvis.

En la determinació del temps en l'Estètica transcendental de la *Crítica de la Raó pura* de Kant es mostra concretament, on se situa la diferenciació de Bloch. En tant que Kant determina el temps com a una pura forma de la intuïció a priori, és a dir, com a condició formal de la possibilitat del fenomen: el fenomen no és pensable sense temps, ni tampoc el temps és pensable sense el seu contingut. És pura font de coneixement, a priori, prèvia als objectes de coneixement. I el temps pur, és unidimensional: Kant representa "el curs del temps a través d'una línia infinita contínua, en la qual la pluralitat constitueix una sèrie, que només té una dimensió" Per molt que aquestes determinacions no puguin ser negades formalment, queda oberta la pregunta, de si el temps pot, en general, deslligat d'allò real, que en ell es manifesta, pot entrar en la consciència. El que s'aclarirà és com els fenòmens temporals entren en la consciència, però no com temps determinats poden ser ells mateixos objectes de la consciència. El

temps pur és amorf i no experimentable. El temps serà experimentat en les seves objectivacions, és a dir, en sistemes de referència concrets, on la seva infinitud formal entra en una finitud material determinada. En el concepte kantià de temps, allò específic del temps històric no pot ser copsat, defuig sistemàticament l'anàlisi, i en el concepte lineal del progrés es mostra com el concepte físic clàssic de temps lineal i unidimensional erròniament és aplicat a la història. Hegel, en canvi, va constatar l'objectivitat del temps, constitutiva per al concepte de temps històric. Aquí el temps és "l'esdevenir intuït", és a dir, desenvolupament real de contradiccions, i no només condició de la possibilitat dels objectes de coneixement. Hegel constata les determinacions kantianes del temps com a pura forma de la sensibilitat, però indica la seva insuficiència**: "**hom diu, que en el temps sorgeix i transcorre tot, si fem abstracció de tot, és dir, del que omple el temps, així com del que omple l'espai, queda aleshores el temps buit i l'espai buit restants, –això és, aquestes abstraccions de l'exterioritat queden establertes i representades com si fossin per a sí. Però no és que tot sorgeixi i transcorri en el temps, sinó que el temps és aquest esdevenir, ...". Segons Hegel, el temps només es pot copsar en el canvi que té lloc en ell. En tant que Hegel constata que el temps en si no pot ser separat més que formalment del desenvolupaments objectius de les coses que són ell, és a dir, que fonamenta la unitat de temps i els seus continguts canviants, en la seva filosofia s'hi formula per primer cop l'especificació d'un concepte material-qualitatiu de temps històric més enllà del temps del fisicalisme. Bloch pren aquest model i fa una diferenciació. La no-simultaneïtat és aleshores la presència material de formes històriques –el temps formal de les quals ja ha transcorregut- en el present. Bloch pot fer això perquè incorpora una diferenciació en la teoria hegeliana, que s'aferra a la continuïtat del temps, mitjançant un concepte de temps discontinu: si el temps està vinculat als objectes històrics, aleshores, en tant que els desenvolupaments s'estanquen o s'interrompen, o són novament represos és discontinu. Precisament perquè els objectes que estan en desenvolupament tenen el seu temps peculiar, i no poden ser sotmesos a cap mesura temporal unitària, la continuïtat és estranya a aquest pensament. Això té conseqüències per al progrés. Per a Hegel, el pensador del continu de la història, el passat és sempre tancat i empassat per Chronos, i el desenvolupament determinat i enllestit, de manera que en la seva realitat només és conegut com allò registrat en el record, mentre que per a Bloch, el progrés és dialèctica de continuïtat i ruptura: el desenvolupament és inacabat, pot ser superat mitjançant el record en la consciència i per tant en ell pot ser percebut un moment de possibilitat. L'elasticitat del temps en la història sorgeix de la heterogeneïtat dels materials històrics. Per tal de fer experimentables el feix de diferents gruixos temporals, i intensitats i moviments de desenvolupament que transcorren en el present, i les seves tendències evolutives heterogènies, Bloch introdueix un temps a l'estil de Riemman, en analogia amb l'espai de Riemann:" (GA 13, 136). Bloch aplica la concepció de l'espai no- euclidiana del matemàtic Bernhard Riemann, segons la qual "el camp mètric no és rígidament donat d'una vegada per totes, sinó que està en dependència causal amb la matèria i canvia amb ella" (GA 13, 133), a la concepció del temps. Així com en l'espai de Riemann el camp mètric depèn del seu sistema de referència material, Bloch fa que el grup material de la mètrica temporal depengui de les "diferents distribucions de la matèria històrica" (*íbid*.), que ha de representar.

El concepte de progrés com a unitat oberta de desenvolupaments heterogenis de Bloch deixa lloc, en la consciència present, per a les potències no realitzades en el passat. Només allà on el passat encara té un present potencial, pot tenir lloc la memòria com a coneixement històric. El concepte de progrés lineal mortifica el passat, el record

no és aleshores res més que memòria històrica, una relació d'antiquari, purament arxivística, amb la història com a suma de fets, o, en el millor dels casos, de béns culturals. El concepte de progrés de Bloch implica la captura de desenvolupaments no simultanis amb els objectius de la centralització i l'accentuació de l'esdevenir històric. En tant que el passat es torna a concebre i a determinar en el present, per tant, que no és allò que el passat ha deixat enrere, sinó que pot esdevenir objecte del progrés a través de la memòria, Bloch realitza en la seqüència dels processos històrics, referències de sentit interrompent la cronometria i elevant el context històric a consciència. Allò històricament allunyat coincideix, per raó de la correspondència de continguts, amb el present, desenvolupaments interromputs i per tant amb contingut encara utòpic, són inherents al procés, i li poden donar un progrés real com a tendències oblidades ancorades al passat. Memòria significa, en aquest context, fer cognoscibles les pèrdues del progrés, dur a desenvolupament allò oblidat en la història. En la restitució i nova determinació dels continguts històrics implícita en aquesta "intenció de progrés" resideix la rellevància de la teoria del progrés per al concepte de memòria en la filosofia d'Ernst Bloch.

La crítica de Bloch al concepte buit i homogeni del temps guarda una relació de parentiu amb la teoria del progrés de Walter Benjamin. Voldria parlar ara d'aquesta afinitat en la crítica, sense perdre de vista la diferència en les intencions teorètiques fonamentals d'ambdós pensadors. Per a Bloch es tracta de rescatar i salvar el concepte de progrés a través de la seva problematització. En canvi per a Benjamin, es tracta d'efectuar una crítica fonamental del progrés en la història. Bloch accentua, sobretot a *Herència d'aquest temps*, la seva afinitat metodològica amb Benjamin, en concret l'atenció pròpia de la forma de pensar surrealista, als "continguts sovint deixats de banda, o desapareguts" (GA 4, 368), el principi de "muntatge" com a "forma de la interrupció, com a forma per a la improvisació i les mirades transversals sobtades, per a les curiositats i els fragments, que no volen altra sistemàtica que aquesta" (GA 4, 369). Aquesta metodologia, que és constitutiva del pensament de Benjamin, serveix, en canvi, a Bloch, per a obtenir accés i punts d'aplicació als problemes filosòfics.

Aquest procediment és estrany a Benjamin. Per a Benjamin, la *Spes* d'Andrea Pisano, a la porta del baptisteri florentí, és l'al·legoria de l'autèntica esperança: Pisano representa la *Spes* alada asseguda en un banc, estenent les mans vers un fruit, que li és inabastable. "Asseguda, alça els braços amb gest desvalgut vers un fruit que li resulta inabastable. I malgrat tot és alada. Res més vertader" Si observem la *Spes* amb atenció, el fruit li seria realment abastable, concretament si s'adrecés intencionalment i amb perseverança a l'objecte de l'esperança; el caràcter inabastable del fruit resulta per tant del temor de la Spes, d'abastar el contingut de la seva esperança. També Bloch va comentar la Spes de Pisano: "seu a l'espera, tot i que té ales, i malgrat les ales, estén, com Tàntal, els braços vers el fruit inabastable. També l'esperança, molt més desposseïda que la memòria, pot semblar un mal**.** Per a Benjamin, el gest inútil de la Spes és allò vertader, per a Bloch és merament un símbol de la falsa esperança, una figura en que l'esperança, es comporta **"**enganyosament**".** La diferència entre Bloch i Benjamin rau fins i tot en la intencionalitat de l'esperança com a *docta spes* , que sorgeix de la seva fundació en la teoria de la possibilitat de Bloch i que és, per tant expressió d'un pensament del desenvolupament. Per a Benjamin la veritat de la Spes rau en el caràcter no-intencional del seu gest. Aquesta diferència entre desenvolupament intencional i veritat no-intencional, s'haurà de comprendre novament sobre el fonament de la discutida afinitat entre ambdós pensadors- en concret en el context del record i de

la memòria**;** el mateix Bloch fa constar la seva diferència respecte Benjamin també en aquest punt**: "**el filosofar surrealista (de Benjamin, J.Z.) és exemplar com a retoc i muntatge de fragments (...). Com a muntatge (...) li és constitutiu que el fragment, i no la intenció, mori, i sigui utilitzat per a la realitat; també els carrers de direcció única tenen una direcció" (GA 4, 371)

Benjamin, igual que Bloch, vincula la crítica al progrés amb la crítica a la comprensió cronomètrica del temps en la història: "La representació d'un progrés del gènere humà en la història no es pot separar de la representació d'un progrés que transcorre en un temps homogeni i buit. La crítica de la idea d'aquest procés ha de constituir la base de la idea del progrés com a tal". També per a Benjamin es tracta d' "acabar amb el continu de la història". Aquesta crítica al progrés té dos aspectes: d'una banda, la crítica a un progrés que només té en compte la suma acumulada de progressos tècnics; aquest "només reconeixerà els progressos en el domini de la natura, i no els retrocessos de la societat", aspira només a l'espoli de la natura i condueix a allò que Benjamin anomena el "continu de la catàstrofe en el curs de la història". D'altra banda, però, justament tenint present aquest progrés tècnic com a catàstrofe permanent**,** la crítica de Benjamin al progrés té un aspecte metodològic pel treball del materialista històric (i en aquest punt està en contacte amb l'enfocament de Bloch): acabar amb el continu de la història deixa al descobert la mirada sobre l'actualitat dels continguts històrics. El passat entra en el futur, la història és "del present": el materialista no pot renunciar al concepte d'un present que no és transició, sinó que en el qual el temps s'atura i es calma. Car aquest concepte defineix precisament el present, en el qual escriu, ell per a ell, la història. "L'historicisme basteix una imatge eterna del passat, el materialista històric, en canvi, del passat en fa una experiència única" Benjamin, concep, contra el temps buit i homogeni, un "tipus de temps concentrat, que es canvia perspectivísticament pel present. Benjamin va encunyar per a això, el concepte rigorosament categorial de *Jetztzeit* (Temps d'ara). Amb aquest concepte Benjamin s'adreça, igual que Bloch, contra el concepte d' història antiquari, que anivella els objectes històrics a béns culturals i que s'allunya del present. El temps**,** és la relació específica produïda en el procés, és a dir, constel·lació d'un present determinat i del coneixement determinat que només ell pot tenir del passat. Cada present és una ocasió per a donar una mirada nova i lliure al passat, i per tant no és simplement transició en la sèrie temporal, sinó un medi per al coneixement històric. També per a Benjamin el passat és latent en el present: " 'La veritat no ens defuig'. Aquestes paraules de Gottfried Keller, marquen exactament el punt on el materialisme històric trenca amb l'historicisme. Per això, perquè és una imatge irrepetible del passat que amenaça de desaparèixer amb aquell present que no hagi reconegut que ella se li adreçava".

En el procedir de Benjamin, la història esdevé objecte d'una construcció: el context històric serà destruït per tal d'alliberar les forces del passat en el present (*Passagenwerk: Atomspaltung*). El passat carregat d'actualitat (*Jetztzeit*) és objecte de la construcció: en ella s'hi dóna una correspondència entre passat i present, topa amb el nucli actual de la tradició històrica. A diferència d'enfocaments com el de Bloch, pensar la història com a construcció, significa construir la paralització de l'esdevenir a través del "salt del tigre en el passat". Aquest mètode s'adreça contra l'historicisme, el procedir històric universal del qual, "utilitza la massa de fets per a omplir el temps homogeni i buit". El mètode de la construcció, en canvi, és salvació dels continguts històrics d'un progrés històric, que representa una història de la tradició del vencedor de la història: "El materialista històric afronta un objecte històric únicament i sols quan se

li presenta com a mònada. En aquesta estructura reconeix el senyal d'un repòs messiànic dels esdeveniments, o sia, una ocasió revolucionària en la lluita contra un passat d'opressió." La construcció és un mètode de memòria que actualitza, sens dubte molt proper al concepte de Bloch del record històric**.** Ambdós parlen sobre allò nou en allò vell, per a ambdós, l'autèntic progrés es troba no pas en la continuïtat del transcurs del temps, sinó en les seves interferències. Es fa aquí evident amb la mateixa força, la intenció comuna de Bloch i Benjamin de fonamentar una tradició oposada a la tradició dominant en relació a la història, i la necessitat de fer paleses les seves diferències teòriques. En el concepte de mònada de Benjamin, es mostra que la construcció representa una configuració singular de passat i present que cristal·litza en una situació històrica. Bloch, en canvi, com hem vist, concep la "rememoració" com a recomprensió dels desenvolupaments oprimits del passat, porta de nou a moviment en la seva memòria, l'objecte desaprofitat en la història, paralitzat en el fet històric, els integra en el desenvolupament històric actual. Així Bloch formula el present com a medi de mediació de passat i futur, la seva memòria aspira no només al present, sinó més enllà d'ell, al futur tendencial del passat. Això significa sempre, un accés intencional a la tradició, al qual Benjamin renuncia completament. També significa una diferència en el propi concepte d'història: Bloch veu la història com un espai de possibilitats, en el qual es pot concebre amb ple sentit la intenció, en el qual té lloc una realització possible de fins humans; per a Benjamin, es tracta, com mostra el recurs al concepte teològic del messianisme, d'alliberar-se de la història. Aquesta diferència en el concepte d'història és a la base de la diferència entre imatge dialèctica i forma dialèctica, i entre la veritat sense intenció i praxis intencional. Rescatar-la, significa obtenir la forma teòrica de dos models de memòria històrica, la necessitat dels quals, ha estat reconeguda tant per Benjamin com per Bloch en el curs de llurs crítiques al progrés.

"El concepte de progrés s'ha de fundar en la idea de catàstrofe". El fet que simplement continuem així és la catàstrofe. No és allò sempre imminent, sinó allò ja sempre donat. Llegim aquí una negació radical de la representació que estableix el progrés per si mateix en el procés històric –ni que sigui, com en el cas de Bloch, com a possibilitat. Les *Tesis sobre el concepte d'història* i fragments essencials de *Passatges de París* neguen el progrés com a tendència inherent immediata a la realitat històrica. L'autèntic progrés no és el camí de la humanitat vers la llibertat que s'estén en la història, sinó, "principalment la redempció de la humanitat respecte de la història". Benjamin, als Passatges, va il·lustrar, en una imatge molt aclaridora, tot precisant la diferència amb el concepte de progrés de Bloch, la negativitat de la història: "Marx deia que les revolucions eren el motor de la història universal. Però potser és just al contrari. Potser les revolucions són la palanca de fre d'emergència del gènere humà que viatja en aquest tren" Les revolucions defineixen en la teoria marxista els salts qualitatius en el desenvolupament històric, en els que una formació social és substituïda per una de nova a través de les seves pròpies contradiccions internes, fan possibles qualitativament nous desenvolupaments històrics. En la imatge del fre d'emergència, Benjamin s'adreça absolutament contra la idea de desenvolupament, que Bloch només intentava diferenciar. El seu àngel de la història, "té l'esguard girat al passat. On nosaltres veiem una cadena de dades, ell hi veu una sola catàstrofe que no para d'acumular ruïnes sobre ruïnes i que ell tragira amb el peu. Prou voldria fer-hi temps, despertar els morts, reajustar tot el que ha estat trossejat. Però bufa, del paradís estant, un vent oratjós que se li ha embullat a les ales, talment fort que ja no les pot tancar. Aquest vent l'empeny irresistiblement cap al futur, al qual està d'esquenes, mentre el cúmul de ruïnes creix i creix davant seu i omple el cel. Això que anomenem progrés és aquest oratge."

L'esperança real no es refereix per tant, com en Bloch, a una tendència possible en la història, sinó que està adreçada com a força messiànica contra la tendència dels processos històrics (Bsp.: *Der Historiker denkt nicht an die befreiten Enkel, sondern an die unterdrückten Grosseltern*). Per això l'àngel no s'adreça al futur, sinó al passat: en la memòria es reconeixen formes messiàniques, que resten amagades en la història. L'instant de la memòria és el del perill, en ell la imatge del record entra en una constel·lació arbitrària amb el present "La imatge llampec del passat en l'ara del seu reconeixement, és una imatge recordada segons la seva posterior determinació. S'assembla a les imatges del propi passat, que presencien els homes en l'instant del perill. Aquestes imatges apareixen, com ja sabem, arbitràriament. La història, en sentit rigorós, és per tant, una imatge de la memòria arbitrària, una imatge que en l'instant del perill es mostra de sobte al subjecte històric" En aquesta arbitrarietat de la imatge dialèctica es poden copsar les diferències amb Bloch. En la teoria de la no-simultaneïtat, les formes del passat històric són qüestionades en els seus moments de possibilitat, i per tant desenvolupades intencionalment. El moment de futur del passat resideix en les noves determinacions a les quals condueix el present actualitzant. En el concepte de memòria de Benjamin hi manca aquella intenció, que aquí, en l'actualitat, empeny sobtadament el subjecte que coneix**.** No es fa càrrec dels interessos de l'historiador, sinó de salvar fragments oblidats en la història en l'instant de la seva cognoscibilitat. "La vera imatge del passat s'esmuny". Per a Benjamin no es tracta, com per a Bloch, d'un procés de coneixement en el sí dels processos històrics, sinó d'allò que el defuig, és a dir, l'experiència singular de la història, que neix en la memòria involuntària de l'"instant històric".

És ben clar que Bloch i Benjamin es refereixen a una història oberta i no conclosa, i que ambdós actualitzen teorèticament les esperances en el passat. El concepte de memòria de Bloch és epistèmic i es refereix a la història efectiva, és a dir, al desenvolupament renovat de l'herència cultural, el de Benjamin en canvi accentua una experiència singular amb la història. El concepte d'història com a permanència de la catàstrofe de Benjamin, s'oposa a la teoria de la possibilitat de Bloch, en la mesura en que en ella la història apareix com a moviment, en el que hi tenen lloc tant la catàstrofe com el progrés real. Com que en el procés sempre poden aparèixer més possibilitats, la perspectiva de Bloch permet mobilitzar les forces del passat contra les tendències catastròfiques, i que així pugui tenir lloc un progrés autèntic. D'aquesta manera aquí es complementen dos models de memòria històrica. Precisament l'ocasió d'aquesta memòria, la consciència moderna del temps i del progrés, que esperona cegament els homes cap al futur, que accelera constantment la vida i la fa, per això, necessàriament menys conscient, fa clara una funció social del recordar, que Benjamin va donar a conèixer de forma penetrant: la necessitat d'aturar-se, de reflexionar sobre el procés històric, i dedicar una atenció específica a tot allò que s'ha perdut en la seva unidimensionalitat.